

Мазур О. Є.

УПРАВЛІННЯ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОЮ ДИНАМІКОЮ: УЗАГАЛЬНЕННЯ СУЧАСНИХ ПІДХОДІВ

У статті здійснено критичний аналіз та систематизовано сучасні підходи до державного управління розвитком інституціональних структур. Визначено найбільш поширені підходи до управління інституціональною динамікою: насадження, або «шокова терапія», імпортування (трансплантація) та їхні модифікації (інституціональне експериментування, побудова проміжних інститутів); вирощування інститутів та модифікація (облагороджування, культивування); вплив на екстернальні фактори розвитку інституту. Побудовані структурно-логічні схеми до кожного підходу, визначено найсуттєвіші недоліки та обмеження їхнього застосування. Обґрунтована перспективність та універсальність теорії пріоритетності екстернальних факторів у реформуванні соціально-економічних інститутів. Запропоновано напрям подальших наукових розвідок щодо розроблення конкретної методології реформування певного інституту на основі обраної та обґрунтованої загальної стратегії.

Ключові слова: інститут, інституціональна динаміка, інституціональний розвиток, трансплантація інститутів, стратегія, екстернальний фактор

Рис.: 4. *Бібл.:* 18.

Мазур Олена Євгенівна – кандидат економічних наук, доцент, кафедра економіки та управління, Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова (вул. Дворянська, 2, Одеса, 65082, Україна)

Email: mazur_elena@mail.ru

УДК 330.341.2

Мазур Е. Е.

УПРАВЛЕНИЕ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНОЙ ДИНАМИКОЙ: ОБОБЩЕНИЕ СОВРЕМЕННЫХ ПОДХОДОВ

В статье представлен критический анализ и систематизированы современные подходы к государственному управлению развитием институциональных структур. Определены наиболее распространенные подходы к управлению институциональной динамикой: насаждения, или «шоковая терапия», импорт (трансплантация) и их модификации (институциональное экспериментирование, построение промежуточных институтов), выращивание институтов и модификация (облагораживание, культивирование), влияние на экстернальные факторы развития института. Построены структурно-логические схемы к каждому подходу, определены основные недостатки и ограничения их применения. Обоснована перспективность и универсальность теории приоритетности экстернальных факторов в реформировании социально-экономических институтов. Предложено направление дальнейших научных исследований по разработке конкретной методологии реформирования определенного института на основе выбранной и обоснованной общей стратегии.

Ключевые слова: институт, институциональная динамика, институциональное развитие, трансплантация институтов, стратегия, экстернальный фактор

Рис.: 4. *Библ.:* 18.

Мазур Елена Евгеньевна – кандидат экономических наук, доцент, кафедра экономики и управления, Одесский национальный университет им. И. И. Мечникова (ул. Дворянская, 2, Одесса, 65082, Украина)

Email: mazur_elena@mail.ru

UDC 330.341.2

Mazur O. Ye.

MANAGING INSTITUTIONAL DYNAMICS: GENERALISATION OF MODERN APPROACHES

The article presents a critical analysis and systematisation of modern approaches to state management of development of institutional structures. It identifies the most popular approaches to management of institutional dynamics: implantations or shock therapy, import (transplantation) and its modifications (institutional experimenting and building intermediary institutions), growing institutions and modification (elevation and cultivation) and influence upon external factors of institution development. The article builds structural and logical schemes to each approach and identifies main shortcomings and restrictions of their application. It justifies prospectiveness and universality of the theory of priority of external factors in re-formation of socio-economic institutions. It offers a direction of further scientific studies on development of a specific methodology of re-formation of a specific institution on the basis of a selected and justified common strategy.

Key words: institution, institutional dynamics, institutional development, transplanted of institutions, strategy, external factor

Рис.: 4. *Библ.:* 18.

Mazur Olena Ye. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Department of Economics and Management, Odessa I. I. Mechnikov National University (vul. Dvoryanska, 2, Odessa, 65082, Ukraine)

Email: mazur_elena@mail.ru

Вступ. Основоположним чинником економічного зростання є рівень розвитку в суспільстві інституціональної структури – усталеної сукупності правил і норм поведінки. Система інститутів є своєрідним «початком координат», відносно якого вибудовується інституціональна матриця і суспільна структура загалом. Водночас становлення ефек-

тивної ринкової інституціональної структури в сучасному світі неможливе без цілеспрямованої координаційної ролі держави, яка повинна, з одного боку, сприяти створенню ефективних і бажаних інститутів, а з іншого, – запобігати інституціоналізації неефективних і небажаних правил і норм. Відтак розроблення методології державного «інститутот-

ворення» є одним з найактуальніших завдань сучасної наукової думки.

Аналіз останніх публікацій. Економічна наука поки ще не розробила цілісної, завершеної теорії інституціонального розвитку, хоча досліджень на тему інституціональної динаміки є чимало. Так, встановлено, що існує два основні шляхи розвитку інститутів – еволюційний та революційний [10, с. 102]. Еволюційний (або генетичний, інноваційний [13, с. 3]) шлях полягає в тому, що неформальні інститути під час спонтанної еволюції піддаються певним трансформаціям і природному відбору, а роль держави зводиться тільки до легалізації (формального закріплення) *ex post* оновлених норм поведінки. До прихильників еволюційної теорії належать, приміром, А. Алчіан, К. Менгер, Ф. Хайек, М. Фрідмен, Р. Нельсон, С. Уінтерс [1; 7; 8; 16–18]. Сам Д. Норт, за його власним визнанням, в своїх ранніх роботах ще стояв на неокласичних позиціях і вважав, що інститути, які виникають у відповідь на зміну зовнішніх умов, забезпечують більшу економічну ефективність і сприяють економічному зростанню [9].

Революційний (імітаційний [13, с. 3]) варіант передбачає цілеспрямовані зміни формальних інститутів, здійснювані державою у відповідності з розробленим планом та з орієнтацією на вже відомі зразки, запозичені з інших, більш ефективних, інституційних систем. Часто зустрічається і змішаний варіант інституціонального розвитку – коли власне правило з'явилося поза планом, а його розповсюдження здійснювалося цілеспрямовано [2, с. 221].

Проте з появою концепції *path dependence* (залежність від попереднього шляху розвитку) стало зрозуміло, що в реальному житті часто виживають і зберігаються порівняно неефективні інститути. Згідно з *path dependence*, довготривале існування неефективних стандартів пояснюється минулим досвідом їхнього вкорінення, яке супроводжувалося визначальним впливом пов'язаного саме з ними зовнішнього середовища, котре і направляло розвиток інститутів певною траєкторією. Відтак суспільство та економіка перебувають в стані обмеженого вибору, бо змушені відтворювати соціальні та культурні інститути минулого (ефективні і неефективні), поступово вносячи до них зміни, але не маючи змоги відхилитися від заданої

інституціональної траєкторії. Саме в рамках цього підходу формуються теорії управління інституціональним розвитком, котрі обґрунтовують методи і форми державного регулювання інститутів з метою виправлення траєкторії, якою рухається суспільство.

Інституціональний розвиток, таким чином, подібний до біологічного та технологічного, адже охоплює генерування інституціональних інновацій, відбір ефективних інститутів та їх дифузю через механізм імітації [14, с. 24].

Мета статті. Метою цієї статті є критичний аналіз і теоретичне узагальнення існуючих сучасних підходів до державного управління розвитком інституціональних структур, яке розвивається в руслі теорії революційних інституціональних змін.

Виклад основного матеріалу. Під час інституціонального реформування відбувається цілеспрямована зміна деякої сукупності інститутів, здійснювана агентами, які розробляють і реалізують план трансформації [13, с.6]. Найбільш поширеними підходами до управління інституціональною динамікою є такі: насадження, або «шокова терапія»; імпортування (трансплантація) та їхні модифікації (інституціональне експериментування, побудова проміжних інститутів); вирощування інститутів та модифікації (облагороджування, культивування); вплив на екстернальні фактори розвитку інституту.

«Шокова терапія» [13, с. 8], або стратегія «насадження» [6, с. 7] інститутів, є одноразовою докорінною зміною структури інституціональної системи (рис. 1). Зазвичай йдеться про запозичення з більш розвиненої системи формальних правил – нормативно-законодавчої бази, яка «вже довела свою ефективність» щодо певного інституту. На користь шокової терапії висувається ряд аргументів [13, с. 9–10]: простота, швидкість реформування, заощадження коштів та ін. До контраргументів належать такі: тривалий перехідний процес адаптації до шоківих змін, активізація перерозподільчої активності, спротив населення тощо.

Проте, як показала практика реформування, внаслідок бездумного насадження чужорідних законодавчих норм в Росії, Україні та інших країнах створено чимало передових, проте неефективних інститутів, які часто взагалі не функціонують. Не спрацював також і постреформенний

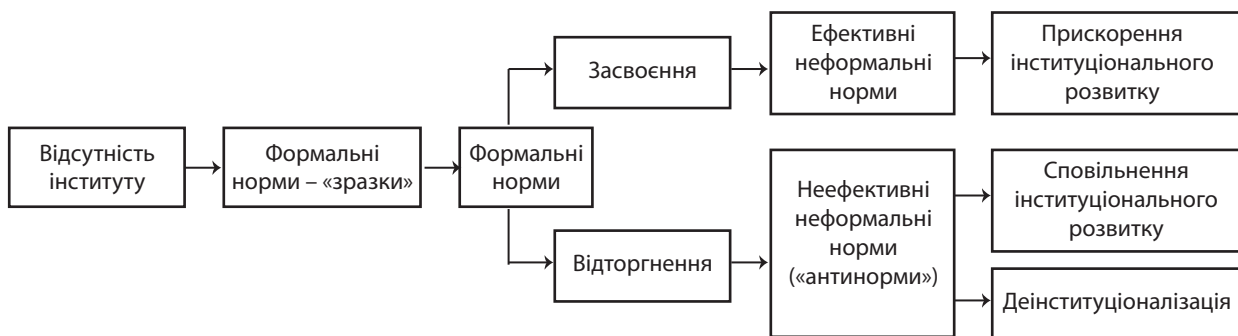

Рис. 1. Стратегія «насадження» («шокова терапія»)

механізм ринкової самоорганізації, що, за очікуваннями, мав сприяти стихійному виникненню та інституціоналізації ефективних суспільних правил поведінки.

Не заперечуючи необхідність реформування законотворчої сфери, зазначимо, що не можна зводити проблему лише до цього, адже «механічний шлях інститутотворення на основі директивної формалізації будь-якої норми... не призводить автоматично до її вкорінення, а й з часом є причиною укорінення відповідної «антинорми» [5].

Альтернативою до політико-правових шоківих змін в інституціональній структурі є концепція трансплантації (В. Полтерович), або імпорту (А. Олейник) інститутів (рис. 2 (а)). У своїй роботі В. Полтерович визначив трансплантацію як процес запозичення інститутів, розвинутих в іншому інституціональному середовищі, з метою прискорення економічного розвитку [14]. Автор структурував процес трансплантації, розбив його на елементи і стадії, описав труднощі, пов'язані з кожним етапом, запропонував класифікацію дисфункцій, котрі виникають при трансплантації та дослідив їхні причини; описав проблеми вибору трансплантата та побудови відповідної інфраструктури трансплантації; розробив загальні принципи технології трансплантації та ін.

А. Олейник [10, с. 202] вживає термін «імпорт інститутів», надаючи йому аналогічного змісту. Він визначив варіанти революційних змін у формальних інститутах (побудова абстрактної ідеалізованої моделі; відтворення зразків, що існували в країні в минулому; запозичення з інших країн зразків, успішних в минулому або в сучасний період, – імпорт інститутів); обґрунтував основні фактори, що впливають на успіх імпортування (рівень конгруентності пануючих в країні-імпортері неформальних і формальних норм, на основі яких функціонує імпортований інститут); розкрив деякі методики оцінювання та вимірювання характеру конгруентності норм; сформулював два сценарію розвитку інституціональної структури після імпортування (прискорення інституціонального розвитку у разі дотримання умови конгруентності та сповільнення розвитку в протилежному випадку).

Поряд із позитивними сторонами трансплантації (імпорту) інститутів, варто відзначити те, що ці заходи пов'язані з надзвичайно високим рівнем невизначеності і складності процесу, потребують значних витрат і подібності середовищ донора і реципієнта. Щоб послабити ймовірність виникнення інституціональних дисфункцій після проведення трансплантації, вже розроблено деякі адаптаційні стратегії – наприклад, інституціональне експериментування, побудова лінійки проміжних інститутів. Інституціональне експериментування [13, с. 36] передбачає модифікацію трансплантата, щоб полегшити його адаптацію до нового середовища і скоротити можливі витрати (рис. 2 (б)). Експеримент проводиться в реальних умовах у тому чи іншому сегменті народного господарства (галузі або регіоні), де впроваджується і проходить перевірку відповідний інститут. Регіональне інституційне експериментування широко використовувалося та засвідчило свою ефективність при реформуванні китайської економіки.

Стратегія побудови проміжних інститутів [12] розроблена для ситуації, коли є прагнення до найшвидшого впровадження інституту, але виявляється, що це неможливо через певні обмеження (ресурсні, технологічні, культурні, політичні чи інституційні). У цьому випадку пропонується будувати послідовність замінюючих один одного проміжних інститутів, що задовольняють наявним обмеженням в кожен момент часу і зрештою забезпечують впровадження бажаного інституту (рис. 2 (в)). В теорії проміжних інститутів обґрунтовуються методи пошуку належної структури проміжних інститутів, описуються рівні активності проміжних інститутів щодо здатності послабляти обмеження в інституціональному реформуванні (активний та пасивний), розглядаються підходи до конструювання лінійок проміжних інститутів (змішування та інституціональної конкуренції), обґрунтовується конструктивне використання інституціонального експериментування при виборі лінійки інститутів, вивчаються можливості пошуку проміжних інститутів на основі теорії еволюції відповідних інститутів в розвинених країнах та ін. На більш високому рівні узагальнення йдеться про проблему вибору перспективної інституційної траєкторії – послідовності інститутів, що задовольняє певним вимогам і тому має високі шанси на успіх [13, с. 3].

Концепція «виросування інститутів», розроблена в роботі [6], дає змогу подолати недоліки інституціональної трансплантації (імпорту) як впровадницького, механістичного процесу, бо передбачає, поряд із суто трансплантуванням, ще й процеси подальшого «догляду» за інститутом з метою недопущення відторгнення чи переродження [6, с. 7]. Автори використали вдалі біологічні метафори задля виділення двох способів управління інституціональною динамікою – облагороджування існуючих інституційних зразків та культивування нових. Облагородження та культивування є базовими сценаріями управління вирощуваннями інститутами, на основі них можуть бути згенеровані інші схеми з таких самих чи схожих компонентів.

Варіант облагороджування застосовується, якщо інститути виникають у власному середовищі спонтанно, але їхній подальший розвиток може набути небажаних характеристик (рис. 3 (а)). В найгіршому варіанті «виростають» неефективні норми, які, вкорінюючись в суспільну думку, при досягненні критичного рівня починають руйнувати систему правових обмежень, котра заважає їхньому розвитку. В цьому разі неефективні норми доцільніше легалізувати, ніж ліквідувати. У більш бажаному варіанті «зростання» інституту фіксується на стадії зародження, а його подальше розповсюдження і формалізація береться під контроль задля забезпечення вкорінення лише найбільш прийнятної для суспільства норми. Сценарій облагороджування має суттєві обмеження: етична неможливість формалізації деяких спонтанно «вирослих» норм, ймовірність закріплення інституціонального розвитку в нерівноважній точці та ін.

Культивування нових зразків інститутів передбачає безпосередньо їхнє «виросування» до бажаного рівня (рис. 3(б)). «Посадковий матеріал» може бути запозичений шляхом імпорту інститутів, отриманий через рекомбіну-

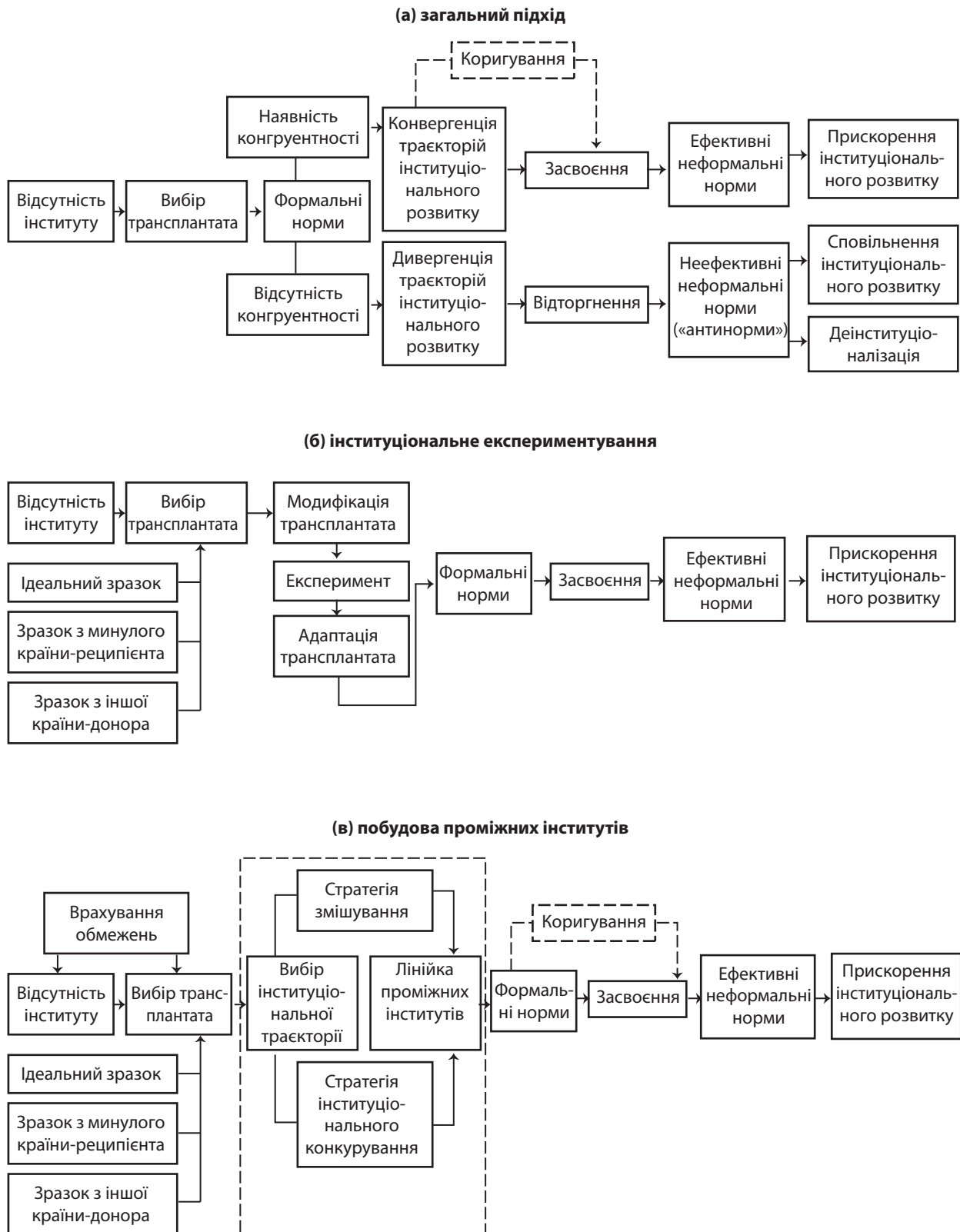

Рис. 2. Стратегії трансплантації (імпорту) інститутів

вання існуючих інституціональних структур або розроблений як інституціональна новація. Штучне насадження інститутів з подальшим культивуванням відбувається через імпорт (трансплантацію) інститутів або їх проектуван-

ня на базі власного досвіду. Інституціональне проектування (інституціональне будівництво [4, с. 409]) – відносно самостійний напрям теорії управління інституціональним розвитком, в якому розробляється методологія цілеспрямова-

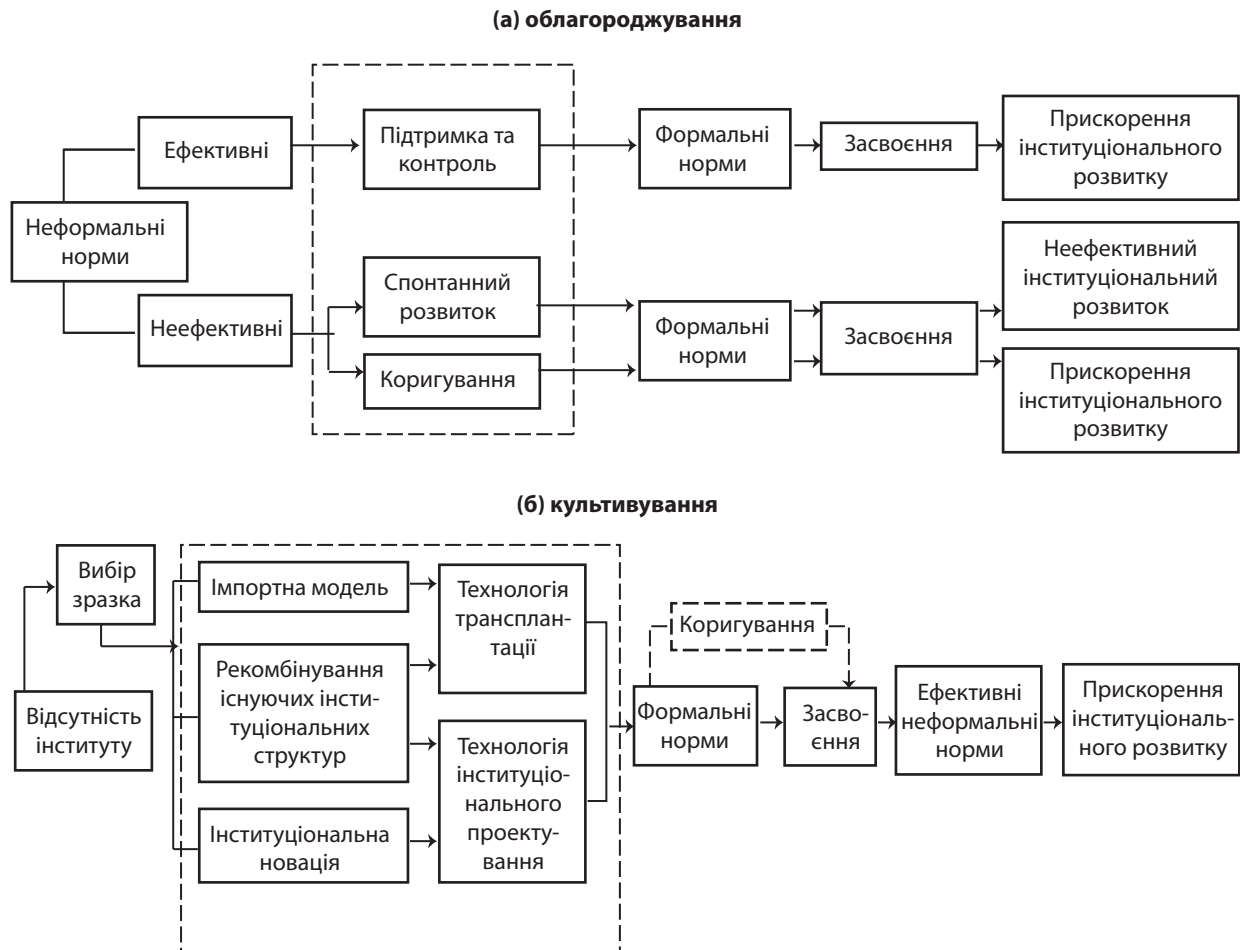

Рис. 3. Стратегії вирощування інститутів

ного, алгоритмізованого «вживляння» інститутів в масову господарську поведінку [15]. Проектування інститутів розглядається як різновид будь-якої проектної діяльності – чи то в технічній, чи то в соціально-економічній площині, і стосується здебільшого створення формальних інститутів.

Облагороджувальна стратегія формування інститутів більш властива для країн-лідерів, інституціональній структурі яких притаманна значна реактивність – здатність вправно реагувати на зміни, що виникають. Культивувальна ж видається більш придатною для перехідних економік та країн, що розвиваються, – через вирощування передових інститутів ці країни можуть долати економіко-інституційне відставання.

Головним недоліком сценаріїв вирощування є необхідність особливо серйозних витрат і зусиль у здійсненні передпроектної аналітичної роботи, а також на контролювання і коригування інституційного розвитку після моменту «насадження» інституту. Для успішного вирощування інститутів потрібен передусім тривалий час (на проникнення новачки у всі рівні інституціональної системи і хоча б часткове закріплення, на проявлення дисфункцій і спонтанних побічних ефектів) та спеціальні зусилля для захисту та підтримання нового інституту (робота з адміністрування, моніторинг інституціональної динаміки, інформаційне забез-

печення інновацій, організація навчання новим нормам) [6, с. 19]. Це довга та кропітка робота, яка потребує злагоджених зусиль великої кількості спеціалістів з різних сфер, і за наявного рівня знань навряд чи можна сподіватися скільки-небудь точного прогнозного розрахунку динаміки інституціонального реформування [13, с. 4].

Водночас навіть якщо цю роботу вдається успішно здійснити, результатом штучного «вживляння» інститутів може стати поява відносно працездатних «квазіінститутів», спроможних лише на тимчасове виконання обмеженого кола функцій [4, с. 427–428]. Оскільки ці інститути не є органічними для даного середовища, вони не беруть участі в становленні інституціональної бази і не мають потенції до самовідновлення. Щойно контроль за їхнім підтриманням знімається чи послаблюється, такі інститути втрачають свої первинні характеристики і перетворюються з трансплантів на «протези».

Імпортування та вирощування є сценаріями, котрі зосереджуються на перенесенні інститутів з одного соціально-економічного середовища до іншого, залишаючи поза розглядом управління трансформаціями «корінних» інститутів місцевого походження. Як засвідчують емпіричні дослідження, ці інститути без належного регулювання теж можуть видозмінюватися настільки, що поступово перероджуються

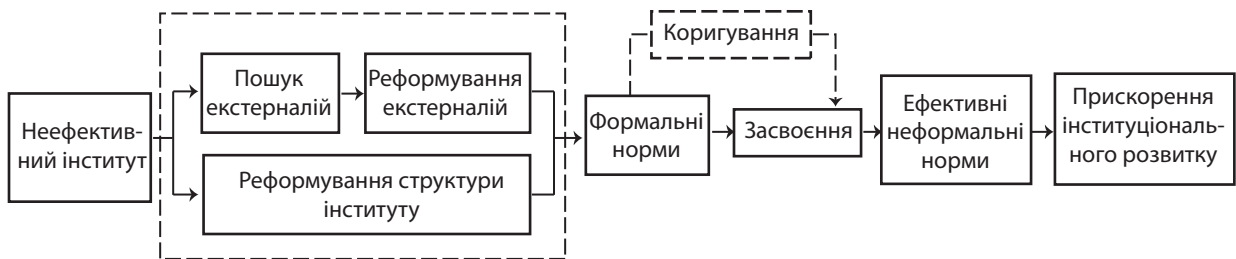

Рис. 4. Стратегія впливу на екстернальні фактори

на протилежні інституціональні конструкти. Тому актуалізується проблема пошуку механізмів і закономірностей «виростання» (а не «виращування») ефективних і, навпаки, неефективних інститутів. Спроба дослідження в цьому напрямі міститься в роботі Є. Балацького [3], який обґрунтовує наявність суттєвих розбіжностей у процесах самостійної еволюції інститутів та їх спеціального конструювання.

Автор доводить, що для деяких інститутів фактори, що формують інституційний потенціал, мають різну природу: показники витрат визначаються безпосередньо всередині господарського інституту, а показники цін – поза його меж (наприклад, витрати навчання визначаються всередині університетів, а майбутні доходи випускників – на ринку праці). Тобто процес ринкової капіталізації «інституційного продукту» відбувається не в самій структурі інституту, а ззовні – у інституціональному середовищі. Відтак саме екстернальні відносно даного інституту фактори задають траєкторію його розвитку. Якщо екстернальні фактори справляють деструктивний вплив, це гальмує динамічний розвиток інституту: з часом відбувається інституціональний збій, котрий набуває стійкого характеру, і попередньо ефективна система перероджується на «інституційну пастку» [11] – неефективну, але стійку норму, яка утримує економіку в нерівноважному стані. Після інституційного збою система має тільки два шляхи розвитку: продовження інволюції інституту та його закріплення у формі інституційної пастки або подолання збою через керований державою розворот негативної тенденції. Другий варіант охоплює ініціювання впливу на екстернальний фактор розвитку інституціональної структури і є альтернативою стратегіям імпортування та вирощування (рис. 4).

Принциповою відмінністю цього підходу є те, що реформуванню підлягає не сам інститут, а передусім екстернальний фактор (один чи декілька), який перебуває у причинно-наслідковому зв'язку з динамікою інституту. Як показує досвід, традиційна практика управління інституці-

ональними структурами через їхнє безпосереднє реформування далеко не завжди виявляється результативною. Система не може бути реформована, якщо не реформована екстерналія, котра детермінує її розвиток. Тому регулятивні доктрини підлягають перегляду у бік знаходження екстерналій, безпосередньо пов'язаних з інститутом, з метою впровадження радикальних перетворень починаючи з екстерналій. Безумовно, одночасно реформування інституту і його екстерналій підвищує результативність заходів.

Таким чином, теорія пріоритетності екстернальних факторів передбачає кардинальний перегляд стратегічного підходу до інституціонального управління, а також відповідної послідовності впровадження регулювальних заходів. Цей підхід бачиться як більш адекватний і доволі універсальний, на відміну від специфічних вирощувальних методик він дає змогу здійснювати управління інституціональним розвитком на більш системному рівні. Побудова ефективних екстерналій надає еволюції інститутів потрібного імпульсу, після чого вони вже можуть розвиватися відносно самостійно.

Висновки і пропозиції. Огляд і систематизація варіантів управління інституціональним розвитком показали, що досконалих стратегій не існує: кожен з варіантів має свої вади і переваги і може бути застосований лише за певних умов і обмежень. На нашу думку, обираючи траєкторію реформування того чи іншого інституту, потрібно мати на увазі, що ця робота подібна до задачі оптимального управління: за відомого початкового стану інститутів потрібно знайти, які інституційні зміни слід здійснювати в кожен момент часу, щоб максимізувати цільову функцію, яка являє собою бажану сукупність інститутів сучасного розвинутого ринку. Тому подальші наукові розвідки в цьому напрямі повинні стосуватися безпосереднього створення алгоритмів інституціонального проектування в широкому сенсі – як конкретної методології реформування певного інституту на основі обраної та обґрунтованої загальної стратегії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алчиан А. Неопределенность, эволюция и экономическая теория» / А. Алчиан // Истоки: из опыта изучения экономики как структуры и процесса / [Редкол.: Я. И. Кузьминов (гл. ред.), В. С. Автономов (зам. гл. ред.), О. И. Ананьин и др.] – 2-е изд. – М.: Изд. Дом ГУ ВШЭ, 2007– 533 с.
2. Аузан А. А. Институциональная экономика: новая институциональная экономическая теория: учебник / А. А. Аузан. – М.: ИНФРА – М, 2005. – 416 с.

REFERENCES

- Alchian, A. Neopredelennost, evoliutsiia i ekonomicheskaiia teoriia [Uncertainty, evolution and economic theory]. Moscow: GU VShE, 2007- 533 s.
- Auzan, A. A. Institutsionalnaia ekonomika: novaia institutsionalnaia ekonomicheskaiia teoriia [Institutional Economics: A New Institutional Economics]. Moscow: INFRA - M, 2005.

3. Балацкий Е. В. Экстернальные факторы эволюции институтов / Е. В. Балацкий // Общество и экономика. – 2006. – №1. – С.156–177.
4. Клейнер Г. Б. Институциональные изменения: проектирование, селекция или протезирование? / Г. Б. Клейнер // Постсоветский институционализм / [Под ред. Р. М. Нуреева, В. В. Деметьева.]. – Донецк: «Каштан», 2005. – 480 с.
5. Клейнер Г. Б. Особенности формирования экономических институтов в России / Г. Б. Клейнер // Экономика и математические методы. – 2003. – т. 39. – № 3.
6. Кузьминов Я. Институты: от заимствования к выращиванию (опыт российских реформ и возможности культивирования институциональных изменений) / Я. Кузьминов, В. Радаев, А. Яковлев, Е. Ясин // Вопросы экономики. – 2005. – №5. – С. 5–27.
7. Менгер К. Основания политической экономии [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ek-lit.narod.ru/mensod.htm>
8. Нельсон Р. Р. Эволюционная теория экономических изменений / Р. Р. Нельсон, С. Дж. Уинтер. – М.: Дело, 2002. – 536 с.
9. Норт, Даглас Сесил. Галерея экономистов // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://gallery.economicus.ru/cgi-bin/frame_rightn_newlife.pl?type=in&links=../in/north2/brief/north2_b1.txt&img=brief.gif&name=north2
10. Олейник А. Н. Институциональная экономика: Учебное пособие. / А. Н. Олейник. – М.: ИНФРА-М, 2002. – 416 с.
11. Полтерович В. М. Институциональные ловушки и экономические реформы / В. М. Полтерович // Экономика и математические методы. – 1999. – Т.35. – Вып.2. – С. 3–20.
12. Полтерович В. Проектирование реформ: как искать промежуточные институты / В. М. Полтерович // Montenegrin Journal of Economics. – 2012. – Vol. 2. – No. 8. – С. 25–44.
13. Полтерович В. М. Стратегии институциональных реформ: перспективные траектории / В. М. Полтерович // Экономика и математические методы. – 2006. – т. 42. – № 1. – С. 3–18.
14. Полтерович В. М. Трансплантация экономических институтов / В. М. Полтерович // Экономическая наука современной России. – 2001. – № 3. – С. 24–50.
15. Тамбовцев В. Л. Теоретические вопросы институционального проектирования / В. Л. Тамбовцев // Вопросы экономики. – 1997. – № 3. – С. 82–94.
16. Фридман М. Методология позитивной экономической науки / М. Фридман // THESIS. – 1994. – Вып.4. – С. 20–52.
17. Хайек Ф. А. Дорога к рабству / Ф. А. Хайек. – М.: Экономика, 1992.
18. Хайек Ф. А. Пагубная самонадеянность: Ошибки социализма / Ф. А. Хайек. – М.: Новости, 1992.
- Balatskiy, E. V. "Eksternalnye faktory evoliutsii institutov" [Externalities factors of the evolution of institutions]. *Obshchestvo i ekonomika*, no. 1 (2006): 156-177.
- Fridman, M. "Metodologiya pozitivnoy ekonomicheskoy nauki" [Methodology of Positive Economics]. *THESIS*, no. 4 (1994): 20-52.
- Kleyner, G. B. "Osobennosti formirovaniia ekonomicheskikh institutov v Rossii" [Features of formation of economic institutions in Russia]. *Ekonomika i matematicheskie metody* vol. 39, no. 3 (2003).
- Kuzminov, Ya., Radaev, V., and Yakovlev, A. "Institut: ot zaimstvovaniia k vyrashchivaniiu (opyt rossiyskikh reform i vozmozhnosti kultivirovaniia institutsionalnykh izmeneniy)" [Institutions, from borrowing to grow (the experience of Russian reform and the possibility of cultivating institutional changes)]. *Voprosy ekonomiki*, no. 5 (2005): 5-27.
- Kleyner, G. B. *Institutsionalnye izmeneniia: proektirovanie, selektsiia ili protezirovaniie?* [Institutional change: the design, selection, or prosthetics?]. Donetsk: Kashtan, 2005.
- Khayek, F. A. *Doroga k rabstvu* [The Road to Serfdom]. Moscow: Ekonomika, 1992.
- Khayek, F. A. *Pagubnaia samonadeiannost: Oshibki sotsializma* [Fatal Conceit: Errors of Socialism]. Moscow: Novosti, 1992.
- Menger, K. "Osnovaniia politicheskoy ekonomii" [Foundations of Political Economy]. <http://ek-lit.narod.ru/mensod.htm>.
- Nelson, R. R. "Evolutsionnaia teoriia ekonomicheskikh izmeneniy" [An Evolutionary Theory of Economic Change]. <http://www.ozon.ru/context/detail/id/1126369/>.
- "Nort D. S. Galereia ekonomistov" [North DS Gallery economists]. http://gallery.economicus.ru/cgi-bin/frame_rightn_newlife.pl?type=in&links=../in/north2/brief/north2_b1.txt&img=brief.gif&name=north2.
- Oleynik, A. N. *Institutsionalnaia ekonomika* [Institutional Economics]. Moscow: INFRA-M, 2002.
- Polterovich, V. M. "Transplantatsiia ekonomicheskikh institutov" [Transplantation of economic institutions]. *Ekonomicheskaya nauka sovremennoy Rossii*, no. 3 (2001): 24-50.
- Polterovich, V. M. "Strategii institutsionalnykh reform: perspektivnye traektorii" [Strategies of institutional reform: Promising path]. *Ekonomika i matematicheskie metody* vol. 42, no. 1 (2006): 3-18.
- Polterovich, V. M. "Institutsionalnye lovushki i ekonomicheskie reformy" [Institutional traps and economic reforms]. *Ekonomika i matematicheskie metody* vol. 35, no. 2 (1999): 3-20.
- Polterovich, V. "Proektirovanie reform: kak iskat promezhutochnye instituty" [Designing reform: how to search for intermediate institutions]. *Montenegrin Journal of Economics* vol. 2, no. 8 (2012): 25-44.
- Tambovtsev, V. L. "Teoreticheskie voprosy institutsionalnogo proektirovaniia" [Theoretical questions of institutional design]. *Voprosy ekonomiki*, no. 3 (1997): 82-94.